

Bu proje Avrupa Birliđi tarafından finanse edilmektedir.

Temel Haklar Sektör Koordinasyonunun
Güçlendirilmesi Projesi

ENGELLİ BİREYLERİN HAKLARI

BİLGİ NOTU

WEglobal

Giriş

Engelli hakları, mevcut fiziksel ya da diğer özelliklerinden kaynaklı engel durumu ya da dezavantajı nedeniyle engellilerin, engelsiz bireyler gibi eşit haklara erişiminin sağlanması için engellilere verilen pozitif ayrıcalık sağlayan haklar şeklinde tanımlanabilir. Dünyada toplumsal, ekonomik, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin ulaştığı nokta engelli bireylerin hakları konusunda çok daha kapsayıcı ve hak temelli bir yaklaşımın gelişmesine uygun iklimi yaratmış, uluslararası hukuk belgeleri de bu alanda kaydedilen gelişmeler için norm ve standart oluşturmaya başlamıştır.

Uluslararası Standartlar

Birleşmiş Milletler (BM)

13 Aralık 2006 tarihinde kabul edilen BM Engelli Bireylerin Hakları Sözleşmesi, 21. yüzyılın ilk kapsamlı insan hakları sözleşmesidir. Sözleşmeyle birlikte kabul edilen İhtiyari Protokol, taraf devletlerdeki engelli birey ve gruplara Engelli Hakları Komitesi'ne başvuru yolunu açar.

BM Sözleşmesi (Madde 1) engelli bireyleri, "diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişiler" olarak tanımlamaktadır.

Bu tanıma göre engellilik, yalnızca bir sağlık sorunu değildir. Bireyin fiziksel özellikleri ve içinde yaşadığı toplumun özellikleri arasındaki etkileşimi yansıtan, karmaşık ve çok boyutlu bir durumdur.

Engelli bireylerin karşılaştıkları en önemli sorunlara, engelli olmaları değil, eğitim, sağlık, istihdam, sosyal ve hukuki sistemler gibi kaynaklara erişimde yaşadıkları zorluklar neden olmaktadır. Bu tür erişim zorlukları, engelli bireylerin yüksek oranda yoksulluk, ayrımcılık ve sosyal dışlanma ile karşılaşması anlamına gelmektedir.

Engelli bireyler, ırk, ten rengi, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka fikir, ulusal, etnik veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum, yaş veya başka statüler bakımından daha ağırlaştırılmış bir ayrımcılığa maruz kalmaktadır.

Engelli kadınlar ve kız çocukları hem ev içinde hem de ev dışında şiddete uğramaya, yaralanmaya, ihmale, ihmalkar muameleye, kötü muameleye veya istismara karşı daha büyük bir risk altındadır.

Engelli çocukların diğer çocuklarla eşit koşullar altında tüm insan haklarından ve temel özgürlüklerden tam olarak yararlanması gerekmektedir.

Avrupa Konseyi Çerçevesi

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Nisan 2006'da Rec (2006)5 no'lu tavsiye kararıyla, engelli bireylerin haklarını iyileştirmek ve topluma tam katılımlarını sağlamak üzere "Avrupa Konseyi Engellilik Eylem Planı"nı (2006-2015) benimsemiştir. Akabinde uygulanmaya başlanan Avrupa Konseyi Engellilik Stratejisi (2017-2023) ayrımcılıkla mücadele ve eşitlik; farkındalık artırma; erişilebilirlik; kanun önünde eşit tanınma; istismar, şiddet ve sömürüden arınma olmak üzere 5 öncelik alanı ve katılım, işbirliği ve eşgüdüm; evrensel tasarım ve makul düzenleme; cinsiyet eşitliği perspektifi; çoklu ayrımcılık; eğitim başlıklı 5 kesişimsel alan belirlenmiştir.

Avrupa Birliđi (AB) Çerçevesi

BM Engelli Bireylerin Hakları Sözleşmesi, AB'nin taraf olduğu ilk uluslararası insan hakları sözleşmesidir. Birlik, Sözleşmeyi 2011 yılında onaylamıştır. Avrupa Birliđi (AB) ve Üye Ülkeler, engelli bireylerin sosyal ve ekonomik durumlarını iyileştirmek üzere BM Engelli Bireylerin Hakları Sözleşmesi kapsamında, AB Antlaşması, AB'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma ve AB Temel Haklar Şartı çerçevesinde çalışmalar yürütmektedir.

AB ve Üyeleri, BM Engelli Bireylerin Hakları Sözleşmesi'ne taraftır. 22 AB Üyesi İhtiyari Protokolü de onaylamıştır. Sözleşme, AB Engelli Bireylerin Hakları Stratejisi (2021-2030) ve Avrupa Engellilik Stratejisi (2010-2020)'nin temelini oluşturmaktadır.

Avrupa Sosyal Haklar Sütunu'nun 17. ilkesi, engelli bireylerin onurlu bir şekilde yaşamalarını sağlayacak gelir desteğine, işgücüne katılımlarını mümkün kılacak hizmetlere ve ihtiyaçlarına göre uyarlanmış çalışma ortamına hakları olduğunu vurgulamaktadır.

AB için BM Engelli Bireylerin Hakları Sözleşmesi'ne taraf olmak, AB'nin sorumlulukları çerçevesinde Birlik düzeyindeki tüm düzenleme, politika ve programların Sözleşmenin engelli haklarıyla ilgili hükümlerine uyum sağlaması anlamına gelmektedir.

Sözleşmeyi onaylayan AB Üyelerinin, aşağıdaki alanlarda eyleme geçmesi gerekmektedir:

Eğitim, istihdam, ulaşım, altyapı ve kamuya açık binalara erişim.

Oy hakkının güvence altına alınması, siyasi katılımın iyileştirilmesi.

Tüm engelli bireyler için tam yasal kapasitenin sağlanması.

Bağlayıcı Kaynaklar: Antlaşma ve Şartlar

- ✓ Avrupa Birliđi'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 10. ve 19 maddeleri "ayrımcılıkla mücadele" ilişkin hususları düzenlemekte ve ayrımcılık temelleri arasında "engellilik" açıkça yer almaktadır.

Madde 19: (1)

- ✓ AB Temel Haklar Şartı

Şart'ın Ayrımcılık yasağı başlıklı 21. maddesi saydığı tüm temellerde herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılmasını yasaklamaktadır.

Şart'ın "engelli bireylerin toplumla bütünleştirilmesi" başlıklı 26. maddesi engelli bireylere bağımsızlıklarını, toplumsal ve mesleki yaşamla bütünleştirilmelerini ve toplum yaşamına katılımlarını sağlamaya yönelik önlemlerden yararlanma hakkı tanınmasını ve sözkonusu hakka riayet edilmesini düzenlemektedir.

Bağlayıcı Kaynaklar: AB İkincil Düzenlemeleri

- ✓ Avrupa Erişilebilirlik Yasası (2019/882/AB Sayılı Direktif), belirli ürün ve hizmetlerin erişilebilirlik standartlarını düzenlemektedir.
- ✓ Kısıtlı Hareketliliđe Sahip Yolcuların Hakları konusundaki düzenlemeler, havayolu, tren, otobüs, deniz yolu ulaşım araçlarında engelli bireylerin haklarını düzenlemektedir.
- ✓ Ağ Erişilebilirlik Direktifi (2016/2102/AB), kamu sektöründeki birimlerin web sayfaları ve mobil uygulamalarının erişilebilirliğini düzenlemektedir.
- ✓ Avrupa Erişilebilirlik Standartları, ortak standartlar ve "herkes için tasarım" yoluyla engelli bireylerin ve yaşlılar gibi diğer grupların inşa edilmiş çevre ve bilgi ve iletişim teknolojileri alanında karşılaştıkları engelleri ortadan kaldırmayı hedeflemektedir.
- ✓ 6 Eylül 2023 tarihinde Avrupa Komisyonu, standart bir Avrupa Engelli Kartı ve güçlendirilmiş bir Avrupa Park Kartının oluşturulması için bir Direktif önerisinde bulunmuştur. Avrupa Parlamentosu Direktif önerisini onaylamış olup, Konsey'de onanmasının ardından AB Resmi Gazetesi'nde yayımlanacaktır.
- ✓ AB Engelli Kartı Pilot Projesi kapsamında, sekiz Üye Ülke engelli bireyler için AB sınırları içinde kültür, boş zaman, spor ve ulaşım alanlarındaki ayrıcalıklara eşit erişim sağlamaktadır
- ✓ AB Park Kartı, kısıtlı hareketliliğe neden olan bir engellilik durumunda, bireylerin kendi ülkelerinden aldıkları ve tüm AB ülkelerinde tanınan bir karttır.

AB’de Engelli Bireylerin Haklarıyla İlgili Politika Çerçevesi ve Politika Belgeleri

✔ AB Engelli Bireylerin Hakları Stratejisi (2021-2030)

- ✔ BM Sözleşmesi’nin deđindiđi tüm alanlarda hem AB hem Üye Ülkeler seviyesinde ilerlemeyi hedeflemektedir.
- ✔ Öncelik alanları:

Erişilebilirlik

Haklardan yararlanma (serbestçe taşınma ve ikamet etme; demokratik süreçlere katılımı destekleme)

İnsana yaraşır yaşam kalitesi ve bağımsız yaşam (bağımsız yaşamı desteklemek ve topluluk- temelli hizmetleri güçlendirmek; yeni işler için yeni beceriler geliştirmek; nitelikli ve sürdürülebilir işlere erişim; sosyal koruma sistemlerini güçlendirmek)

Eşit erişim ve ayrımcılıkla mücadele (adalete, adli korumaya, özgürlük ve güvenliğe erişimi iyileştirmek; sosyal koruma, sağlık hizmetleri, eğitim, mal ve hizmetlere eşit erişim; kapsayıcı ve erişilebilir eğitim; sağlık sistemlerine sürdürülebilir ve eşit erişim; sanat, kültür, eğlence, boş zaman, spor ve turizme erişimin iyileştirilmesi; güvenlik ve koruma sağlamak)

Dünyadaki engelli bireylerin haklarını geliştirmek

AB’de Kurumsal Yapılanma: Engellilik Platformu

- ✔ Engellilik ile ilgili konularda Üye Ülkelerin kurumları, Komisyon ve sivil toplumla yakın işbirliği sağlamak ve bilgi, deneyim ve iyi örneklerin paylaşımını sağlamak üzere 2021’de kurulmuştur.
- ✔ BM Sözleşmesi ve AB Engelli Bireylerin Hakları Stratejisinin uygulanmasını desteklemektedir.
- ✔ Uzmanlar grubundan oluşan Platform, Komisyon ile düzenli olarak AB ve Üye Ülkelerde Sözleşme’nin uygulanması konusunda görüşmektedir.
- ✔ Platform, Avrupa Komisyonu, Üye Ülkelerden uzmanlar ve engelli örgütleri dahil olmak üzere AB düzeyinde STK temsilcilerinden oluşmaktadır.